

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ, ПОТЕНЦІЙНО ЗАСТОСОВНІ У ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

TRENDS OF MARKET DEVELOPMENT OF TOURISM AND RESTAURANT SERVICES POSSIBLY APPLIED IN THE BLACK SEA REGION

УДК 338.48

Дикань О.В.

д.е.н., професор кафедри менеджменту
і адміністрування
Український державний університет
залізничного транспорту

Глушенко Т.М.

старший викладач кафедри
менеджменту і адміністрування
Український державний університет
залізничного транспорту

У статті розглянуто світові тенденції розвитку туристично-рекреаційної галузі. Наведені загальні відомості про ситуацію в туристичній галузі України. Визначено деякі напрями розвитку Причорноморського регіону.

Ключові слова: туризм, ринок туристично-рекреаційних послуг, туристичний продукт, тенденції розвитку туристичної галузі, Причорноморський регіон.

В статье рассмотрены мировые тенденции развития туристско-рекреационной отрасли. Приведены общие сведения о ситуации в туристической отрасли Украины. Определены некото-

рые направления развития Причерноморского региона.

Ключевые слова: туризм, рынок туристско-рекреационных услуг, туристический продукт, тенденции развития туристической отрасли, Причерноморский регион.

In article the world tendencies of development of tourist-recreational branch are considered. General information about the situation in the tourism industry of Ukraine is given. Some areas of development of the Black Sea region have been identified.

Key words: tourism, tourist-and-recreational services market, tourist product, development trends of the tourism industry.

Постановка проблеми. Світова практика свідчить, що протягом останніх декількох десятиріч туризм є однією з найбільш перспективних та прогресивних галузей світової економіки, стійко утримуючи позиції в першій трійці за рівнем отримуваних доходів. Ринок туристично-рекреаційних послуг є важливим фактором у зміцненні економічних, культурних і суспільно-політичних зв'язків між країнами. Тож видається доцільним вивчення кращих світових практик у цій галузі з метою використання передового досвіду і розроблення ефективної, принципово нової стратегії у сфері туризму та рекреації для поліпшення макроекономічних показників розвитку України, що володіє унікальним туристично-рекреаційним потенціалом, зокрема неповторним Причорноморським туристично-рекреаційним регіоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальним питанням розвитку туристичної галузі та сфери рекреаційних послуг присвячені наукові роботи багатьох вітчизняних учених різних спеціальностей, таких як: М. Борушак, Т. Галушкіна, Б. Данилишин, Л. Ковальська, Л. Мельник, В. Руденко, Т. Ткаченко, Є. Хлобистов та ін. Рекреаційні та оздоровчі зони у плануванні територій країни та регіонів досліджували Ю. Білоконь, А. Іванов, В. Олійник. Проблемами розвитку туризму Причорноморського регіону займаються В. Петранівський, Н. Фоменко, Б. Буркинський [6] та інші. Проте в умовах динамічного розвитку зовнішнього середовища проблеми дослідження тенденцій розвитку туристично-рекреаційного комплексу потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення тенденцій розвитку національного ринку туристично-рекреаційних послуг, зокрема туристично-рекреаційних комплексів Причорноморського регіону, на підставі світового досвіду з метою створення туристичного продукту, конкурентоспроможного на міжнародному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Індустрія туризму є одним із перспективних і прогресивних секторів світової економіки. Навіть в умовах світової економічної кризи та несприятливої політичної ситуації в світовій індустрії туризму зберігається позитивна тенденція до зростання.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку, за даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), вклад туризму у світовий ВВП становить: з в'їзного туризму – близько 30%; зі внутрішнього туризму – понад 70% (рис. 1), а середньорічне зростання світового туризму в 2010–2030 рр. повинно становити 3,3%, коливаючись у діапазоні від 2,3% (Європа) до 5,0% (Африка) [1].

Туризм є лідером серед усіх галузей економіки за кількістю утворених робочих місць, число яких стає дедалі більшим. У 1998 р. у сфері туризму було зайнято 115 млн. чол., у 2015 р. – 266 млн. чол., а до 2020 року передбачається зростання цього показника до 550 млн. чол. Тобто сьогодні в середньому кожен одинадцятий працівник у світі працює у сфері туризму.

Розвиток світового ринку туристичних послуг відбувається відповідно до загальносвітових тен-

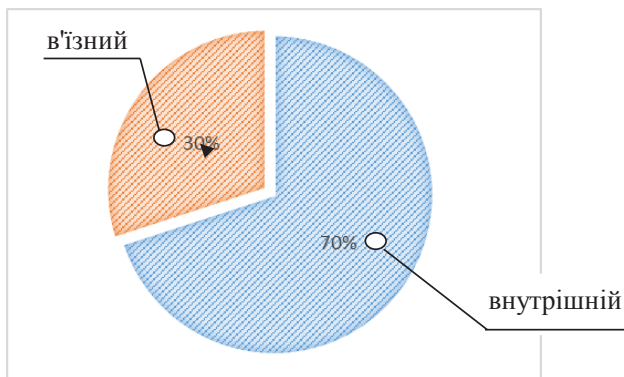

Рис. 1. Внесок туризму у світовий ВВП в 2015 р. за видами, %

Джерело: за даними UNWTO

денції розвитку світового господарства – транснаціоналізації і глобалізації. В умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки можна виділити такі тенденції розвитку ринку туристичних послуг.

Тенденції формування самої туристської послуги орієнтовані на підвищенні рівня сервісу в цій сфері практично у всіх країнах світу. Підґрунтям формування такої тенденції слугує те, що на початку ХХІ століття в країнах Заходу сформувався новий тип масового споживача, якого відрізняють такі психолого-поведінкові особливості: інформованість і високий рівень освіченості; висока вимогливість до комфорту і якості послуг; індивідуалізм; турбота про екологічне становище; спонтанність рішень; мобільність; фізична і розумова активність на відпочинку. Країнам Заходу вдалося забезпечити більшості населення дуже високі стандарти рівня матеріального споживання і майже звести до безпечного мінімуму соціальні протиріччя між різними класами і соціальними групами, тобто сталися зміни загального соціально-економічного становища в цих країнах. Завдяки цьому в психологічних і поведінкових мотивах населення Заходу спостерігаються серйозні зрушення, які ведуть до формування у більшості населення світоглядних і поведінкових установок, відомих як «психологія споживацтва» й існуючих нині як «постіндустріальне суспільство», «суспільство достатку» тощо. Реакцією туристичної індустрії на зміни в поведінці потенційних споживачів є диференціація туристичного продукту.

Нині зазвичай туристичний продукт орієнтують на потреби конкретних цільових груп. У світі за видами рекреаційної діяльності зараз переважають, лікувальний або медичний, рекреаційний і пізнавальний туризм, однак постійно виникають все нові види рекреаційної діяльності.

Лікувальний (медичний) туризм постійно диверсифікується. Виникають усе нові його види – плодолікування, молоколікування, пейзажолікування тощо.

Основними видами рекреаційного туризму є, по-перше, видовищна діяльність – відвідування театрів, кінофестивалів, карнавалів, ярмарків, днів міста або країни тощо. Інше місце займає туристично-оздоровча діяльність – участь в активному пересуванні, купання, гірськолижний спорт тощо. Пізнавальний туризм, в основі якого закладено потребу в розширенні знань з всіх можливих напрямів, завжди буде займати лідируючі позиції. Сюди ж можна віднести й екологічний туризм.

У світі активно розвивається пасивний спортивний туризм, основою якого є інтерес до якогось виду спорту і поїздки з метою відвідування змагань або спортивних ігор.

Зростає частка рекреаційної діяльності в межах туризму з діловою метою. Поїздки з метою встановлення або підтримки ділових контактів із партнерами різних країн, як правило, супроводжуються відпочинком, розвагами, а то і лікуванням.

Конгресовий туризм також постійно диверсифікує свій рекреаційний складник. Безперервне збільшення кількості світових і регіональних конференцій, симпозіумів, з'їздів, конгресів тощо призвело до інтенсивного розвитку цього виду туризму, а також створення Міжнародного союзу організаторів конгресів. У США конгресовий туризм щорічно дає понад 40 млрд. доларів прибутку. Великою перевагою цього виду туризму є можливість реалізовуватися в позасезонний період.

Розширюється рекреаційна діяльність і в межах культового (релігійного), ностальгічного, транзитного і самодіяльного видів туризму.

Серед тенденцій – і активний розвиток у всьому світі процесу становлення мережевої торгівлі туристськими послугами, що представлена об'єднаннями юридично самостійних операторських компаній і туристичних агентств, які виступають під єдиним брендом. У країнах Заходу у сфері розвитку туризму досить поширене застосування франчайзингу. Прикладом можуть бути такі відомі у всьому світі компанії, як «Редіссон», «Холідей іннз», «Шератон» та ін. Під час укладання договору керуюча компанія (франчайзер) передає турагентству (франчайзі) свої комерційні секрети, проводить навчання співробітників франчайзі, надає йому право виходити на ринок під своїм брендом, надає підтримку з менеджменту та ведення бізнесу, включає його в свої інформаційні бази даних, телефонні довідники, надає допомогу в рекламі. Надаючи франчайзі право використання свого товарного знака, франчайзер вимагає від нього виконання певних правил, що стосуються поточних операцій у бізнесі.

Розглядаючи основні тенденції розвитку ринку туристичних послуг, не можна залишити поза увагою питання інформатизації та активного впровадження в галузь інфокомунікаційних технологій.

Розвиток і швидке поширення інформаційних і комунікаційних технологій в сучасному суспільстві є найважливішим зовнішнім фактором, який, безумовно, збігається з вектором розвитку туристичних послуг, виділяє напрям використання досягнень науково-технічного прогресу й інфокомунікаційних технологій як стрижень у розвитку розглянутих організаційно-економічних відносин. Одним із найбільш ефективних засобів Інтернет-простору є створення інформаційного багатомовного порталу, основним завданням якого є просування країни як на світовому, так і на внутрішньому туристичному ринку. Наявність власного Інтернет-ресурсу показує рівень і якість менеджменту, а віртуальні образи, створені за допомогою електронних технологій, мають на споживачів величезний вплив.

Наступною і майже головною тенденцією в розвитку ринку туристичних послуг у світі є підвищення рівня державної підтримки туристичної індустрії. Так, сьогодні в багатьох країнах формується регіональний бренд туристичного регіону, багато держав надають сприяння в просуванні турпродукту своєї країни на загальносвітовому туристичному ринку. Наприклад, участь держави може бути у вигляді полегшення візового режиму (Кіпр), повернення податку на додану вартість, проведення потужної маркетингової політики, організації тематичних заходів (презентацій і робочих зустрічей) (Чехія), розвитку лікувально-оздоровчого комплексу – spa-hotel на курортах з мінеральними водами (Чехія, Угорщина, Туреччина, Середземноморське узбережжя Франції, курорти Мертвого моря).

З урахуванням активізації процесів глобалізації, посилення конкуренції приватно-державне партнерство є необхідним для просування національного туристичного продукту на міжнародний ринок, розроблення маркетингового плану, здійснення рекламної діяльності, спільного фінансування туристських проектів. Приватно-державне партнерство необхідне і для вирішення завдань із поліпшення екологічної обстановки, координації дій державних та недержавних організацій у кризових ситуаціях, безпеки.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду функціонування ринку туристичних послуг дає змогу виділити деякі тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг:

- тенденція сервісізації туристської сфери, яка зумовлена формуванням світоглядних і поведінкових установок, відомих як «психологія споживачтва»;

- домінування таких цільових туристських установок, як нові враження і їх швидка зміна, активність, відпочинок в компанії або удвох, спонтанність, прагнення до негайного задоволення своїх бажань, милування навколишньою природою і ландшафтом;

- диференціація туристичного продукту як наслідок диференціації туристського попиту;

- становлення мережевої торгівлі туристськими послугами, поширення застосування франчайзингу;

- інформатизація та активне впровадження в галузь інфокомунікаційних технологій;

- підвищення рівня державної підтримки туристичної індустрії.

Розглянемо тенденції розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Туристична сфера – це саме та галузь, яка за порівняно невеликих витрат може дати немалий прибуток, поповнюючи державний бюджет. Зараз в цій галузі в Україні настав переломний момент, який змінює ставлення до туризму як до важливої сфери економіки.

Завдяки своїй багатій історії, культурі, різноманітним ландшафтним і кліматичним зонам, рекреаційним ресурсам, смачній кухні, а найголовніше – доброзичливому і гостинному населенню, Україна привертає увагу туристів. Тож головні передумови розвитку галузі країна має, однак український туризм знаходиться в стані занепаду. За даними маркетингових досліджень ринку туристичних послуг, проведених Всесвітньою організацією туристичних послуг, були названі причини занепаду українського туризму:

- нехтування міжнародним досвідом розвитку туризму;

- відсутність державної підтримки в галузі;

- відсутність належних умов для розвитку туризму, податкового і фінансового стимулювання державою експорту туристичних послуг і вітчизняних туроператорів;

- незадовільна робота з формування та зміцнення туристичного іміджу України, розроблення та просування національного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому ринках;

- недостатній рівень сервісного обслуговування.

Серед наслідків неспроможності галузі з урахуванням складної економічної та політичної ситуації відзначаємо зменшення кількості туристів, значне скорочення питомої ваги туризму в ВВП країни, падіння доходів від туристичних послуг, зниження інвестицій в туристичну інфраструктуру тощо. Частка туризму в українському ВВП становить лише 2%, а в розвинених країнах цей показник сягає 8%. Туризм в Україні відображає її внутрішній соціально-економічний і політичний стан. Так, анексія Криму та військова агресія країни-сусіда скорочує потік іноземних туристів.

У структурі доходів від туризму в розвинених країнах внутрішній туризм дає 80–90%, а в середньому в світі – понад 72%. В Україні – близько 60%.

Загалом, український туризм у світі оцінюється таким чином та займає такі позиції.

За версією експертів Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) в Давосі, Україна зайняла 88 місце зі 136 у рейтингу привабливості країн для туристів.

Про це йдеться в їхньому звіті про конкурентоспроможність у подорожах та туризмі в 2017 році. Серед інших пострадянських країн вище розташувалися Естонія (37 місце), Росія (43 місце), Латвія (54 місце), Литва (56 місце), Грузія (69 місце), Азербайджан (71 місце), Казахстан (81 місце) і Вірменія (84 місце). У плані безпеки Україна разом із Пакистаном, Нігерією, Венесуелою, Єгиптом, Кенією та Гондурасом увійшла в топ-10 країн-аутсайдерів. Під час складання рейтингу враховувалися такі фактори, як наявність збройних конфліктів на території держави, рівень злочинності і терористична загроза. З іншого боку, експерти відзначили високий рівень українських санітарних стандартів, де країна потрапила у першу десятку країн-лідерів. У питанні ціноформування для європейського туриста Україна також виявилася не найдорожчою країною, зайнявши 45 місце. В інших позиціях Україна опинилася набагато нижче: так, за рейтингом міжнародної відкритості – тільки 78 місце, 98 місце країна зайняла в питанні екології, 79 – в авіаінфраструктурі, 81 – в портовій і наземній, 71 – в туристичному сервісі. За рівнем культурних ресурсів Україна зайняла 51 місце. У питанні інвестицій в туристичний бізнес – 124. На жаль, доволі низькі показники туристичної галузі в розрізі світового масштабу.

Тому тепер особливо важливим чинником розвитку економіки країни є вдосконалення внутрішнього та міжнародного туризму, зокрема в південному–Причорноморському регіоні. Сьогодні в складі Причорноморського регіону Україна має Одеську, Миколаївську та Херсонську області. Неймовірно перлиною українського Причорномор'я по праву вважається м. Одеса. Архітектурна візитна картка Одеси світового значення – ансамбль будинків і споруд Приморського бульвару, центром якого є пам'ятник Дюку де Рішельє, від якого до моря спускаються грандіозні Потьомкінські сходи. Не менш цікавим є найстаріше місто України – Білгород-Дністровський Одеської області, яке внесено ЮНЕСКО до списку десяти найдавніших міст світу, що зберегли безперервне існування.

Причорноморський регіон має сприятливе економіко-географічне положення. Важливе значення має вихід до державного кордону з Молдовою та Румунією на заході. Саме в цьому районі розташовуються найпотужніші українські морські порти (Іллічівськ, Одеса, Южний), що дає змогу регіону й Україні загалом підтримувати контакти зі 172 країнами світу, а це в є незаперечною перевагою в розвитку туристично-рекреаційної галузі та у відновленні економіки країни.

Унікальне розташування Причорноморського туристичного регіону на південному заході країни зумовлює особливості клімату, що є одним із найсприятливіших факторів для розвитку туристично-рекреаційної діяльності.

Але, незважаючи на достатнє процвітання окремих курортів і туристичних центрів регіону, загалом галузь перебуває у занепаді. Розвиткові перешкоджає не вирішеність низки проблем. Серед негативних факторів слід назвати як загальні – низький життєвий рівень населення України, величезні масштаби реального безробіття, багаторазове збільшення транспортних тарифів, так і суто регіональні – високі ціни на санаторно-курортні послуги, недостатній рівень розвитку інфраструктури, що створює істотні труднощі у формуванні туристичного іміджу Причорноморського регіону, тощо. Сучасне туристично-рекреаційне господарство Причорномор'я за своїми масштабами та структурою далеко не відповідає вимогам ефективного функціонування. До того ж, регіон стає дедалі привабливішим як зона фінансових операцій з дорогою нерухомістю, оскільки все більше активізується процес бурхливого зростання будівництва і, відповідно, вкладень у нерухомість у курортних регіонах. Проте нестримне будівництво стимулює тенденцію зменшення кількості рекреантів, оскільки на користь житлової забудови відчужується і вилучається з рекреаційного обороту берегова лінія, забудовуються парки, відбувається масове вторгнення до заповідних зон, що руйнує привабливість району в очах туристів.

Так, аби підняти туризм Причорноморського регіону на істотно новий рівень, необхідно створити сприятливі економічні умови для спільних дій всіх структур, що задіяні в туристичному комплексі, з метою нарощування мережі туристичних об'єктів, істотного розвитку туристичної інфраструктури; вести планомірну і цілеспрямовану підготовку кваліфікованих спеціалістів. Все це дасть змогу поступово сформувати позитивний туристичний імідж і впізнаванність Причорноморського регіону на внутрішньому і міжнародному туристичному ринках.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами цього дослідження можна дійти таких висновків: туризм – це складний феномен сучасного суспільства, феномен туризму тісно пов'язаний з численними соціальними, економічними, культурними та політичними явищами окремої країни чи суспільства загалом. Україна знаходиться на перехресті культур і цивілізацій, тому є гостра необхідність розвивати туристичну галузь та, зокрема, Причорноморський регіон як потужний туристичний хаб на Півдні України, створювати туристичну інфраструктуру світового рівня. Оскільки Причорноморський регіон – це головні морські ворота України, то розвиток туризму, як внутрішнього, так і міжнародного, є для регіону пріоритетним напрямом. Позитивним моментом розвитку цього напрямку стане збільшення дохідної частини бюджету на фоні повноцінної державної підтримки, створення нових робочих місць. Туризм дасть змогу регіону повною мірою використовувати свої конкурентні переваги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Analysis of foreign experience of development of internal and entrance tourism [Analiz zarubezhnogo opyta razvitiya vnutrennego i v"ezdnoho turizma] // Analytical bulletin [Analiticheskii vestnik]. 2016. № 47(646) [An electronic resource]. URL: <http://council.gov.ru/media/files/m7qn478mzUhopFipLvNYSt66AAENHQZJ.pdf> (rus)
2. Воскресенский В.Ю. Учебное пособие // «Международный туризм» // Изд.: Юнити-Дана, 2012 г. 256 с.
3. Гатауллина С.Ю. Туристская деятельность как объект научного исследования // Фундаментальные и прикладные исследования: проблемы и результаты. 2014. № 10. С. 233–236.
4. Електронний ресурс: <http://gordonua.com/news/society/ukraina-okazalas-na-88-meste-v-reytinge-turizma-po-versii-ekspertov-davoskogo-foruma-183821.html>.
5. Калитюк В.А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку. Львів, 1999. 162 с.
6. Соціально-економічний розвиток регіонів Українського Причорномор'я: теорія, методологія, практика: монографія / Б.В. Буркинський, В.М. Осипов, О.В. Моліна, В.Ф. Горячук, І.Д. Півоварчук; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. О., 2010. 374 с.